

Saha (Yakut) Süreli Yayını Çolbon Dergisinin İlk Sayısında Yayımlanan Hikâyelerde /I/ Sesinin İmlası

The Orthography of the /I/ Sound in Stories Published in the First Issue of the Sakha (Yakut) Periodical Cholbon Magazine

Yağmur ÖZÇETİN (Sorumlu yazar / Corresponding author)

Doktora Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, yagmurkarahsn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4131-2575

Özet

Saha (Yakut) Türklerinin alfabe tarihine bakıldığında kullanılan alfabelerin farklı tarihlerde farklı nedenlerden değiştiği görülmektedir. Alfabe değişimleri Saha Türkçesinde imla üzerine görüşleri de beraberinde getirmiştir. Konu hakkında bilimsel toplantılar, derlemeler ve sözlük çalışmaları olmak üzere pek çok çalışma yapılmıştır. 2015 tarihinde “Saha Dilinin Yazım ve Noktalama Kuralları Hakkında” kararı onaylanmıştır ve 2016 yılında Sahaca imla ve noktalama kurallarının düzenlenmiş hâliyle “Saha Dilinin Yazım Sözlüğü”nün yeni baskısı yayımlanmıştır. Bu süreç içerisinde hem alfabe değişiklikleri hem de Saha Türkçesinin imlası üzerine yapılan tartışmalar Saha edebî diline de yansımıştır. Saha Cumhuriyeti’nde yayımlanan gazete, dergi ve diğer edebî türlerde kaleme alınmış eserlerde imla farklılıklarının görülmesine neden olmuştur. Yayın hayatına 1926 yılında başlayan Çolbon dergisi, Saha Türklerinin süreli yayınları içerisinde günümüzde de yayımlanmaya devam eden dergiler arasındadır. Derginin ilk sayısında: Nikolay Denisoviç Neustroev’in Balıksıt Bilatan “Balıkçı Platon”, Anempodist İvanoviç Sofronov (Alampa)’un Barda “Gitti” ve Petr İvanoviç Orosin (Xayıktı)’in Ürex Bahın Oloğuttan “Nehrin Yukarısındaki Yaşamdan” isimli hikâyeleri yayımlanmıştır. Yayımlanan hikâyelere bakıldığında bazı sözcüklerin imlasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklılıklar arasında /I/ sesinin imlası dikkat çekmektedir. Bazı sözcüklerde /I/ sesinin palatal /I/ sesiyle yazıldığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, /I/ sesinin imlasında farklılıklar olduğu tespit edilen sözcükler ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saha (Yakut) Türkçesi, Süreli Yayın, Çolbon Dergisi, /I/ sesi, Palatal /I/ sesi

Abstract

When examining the alphabet history of the Sakha Turks, it is evident that the alphabets used changed at different times for various reasons. Alphabet changes have also brought about opinions on orthography in SakhaTurkish. Numerous studies have been conducted on the subject, including scientific conferences, compilations, and dictionary work. In 2015, the decision on “Orthography and Punctuation Rules for the Sakha Language” was approved, and in 2016, a new edition of the “Orthography Dictionary of the Sakha

Atf / Citation: Özçetin, Y. (2026). Saha (Yakut) süreli yayını Çolbon Dergisinin ilk sayısında yayımlanan hikâyelerde /I/ sesinin imlası. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 301-316. <https://doi.org/10.32449/egetid.1888722>

Language” was published with the revised spelling and punctuation rules. During this process, discussions regarding both alphabet changes and the spelling of Sakha Turkish have also been reflected in the Sakha literary language. Orthography differences have been observed in works published in newspapers, magazines, and other literary genres in Yakutia. Cholbon magazine, which began publication in 1926, is among the periodicals of the Sakha Turks that continue to be published today. The first issue of the magazine published the following stories: Nikolay Denisovich Neustroev’s Balıksıt Bilatan “The Fisherman Platon”, Anempodist Ivanovich Sofronov (Alampa)’s Barda “He Left”, and Petr Ivanovich Orosin (Xayıtı)’s Ürex Bahın Oloğuttan “From Life Upstream on the River”. Looking at the published stories, differences in the orthography of certain words have been observed. Among these differences, the orthography of the /l/ sound is noteworthy. In some words, the /l/ sound is written as the palatal /l/ sound. In this context, the study examined words in which differences in the orthography of the /l/ sound were identified.

Keywords: Sakha (Yakut) Turkish, Periodical Publication, Cholbon Magazine, /l/ sound, Palatal /l/ sound

Giriş

Saha Türklerinin günümüze kadar kullanmış olduğu alfabeler şunlardır: 1819-1821 Misyoner Alfabetesi, 1844-1858 Misyoner Alfabetesi (Hitrov Alfabetesi), Otto Nikolayeviç Böhtlingk Alfabetesi (1849-1851), 1895-1898 Kazan Ortodoks Misyonerler Topluluğu Alfabetesi, Semyon Novgorodov Alfabetesi (1917-1929), Yeni Alfabe (Latin temelli) (1929-1939) ve 1939 sonrası kullanılan çağdaş alfabe (Kılıç, 2023, s. 375-376).

Saha Türkçesinde kullanılan alfabeler tarihsel açıdan incelendiğinde, özellikle misyonerlik faaliyetleriyle ortaya çıkan ilk alfabe çalışmaları Saha Türkçesinin ses özelliklerini tam olarak yansıtmamaktadır. Bu dönemde Otto Nikolayeviç Böhtlingk tarafından hazırlanan alfabede ise Saha Türkçesinin ses özelliklerini yansıtan ek harfler ilave edildiği görülmektedir. Bu alfabe, Eduard Karloviç Pekarskiy’in Saha Halk Edebiyatı Örnekleri ve Saha Türkçesi Sözlüğü’nde, Saha Türkçesinin ilk süreli yayınlarında ve Saha edebiyatının kurucularının eserlerinde kullanılarak Saha Türkçesinin yazı dili olarak gelişmesi için sağlam temeller atılmasını sağlamıştır. Saha Türkçesinin imlasının gelişmesinde Bakü Türkoloji Kongresi’nden önce kabul edilmiş ilk Latin temelli yazı sistemi olması açısından dikkat çeken, 1917 yılında Semyon Andreyeviç Novgorodov tarafından hazırlanan alfabe önemli bir yer tutmaktadır. 1924 yılında resmen kabul edilen bu alfabe, Rusçaya özgü harfleri içermemesi ve Saha Türkçesinin ses özelliklerini barındırması sebebiyle Sahaların “hürriyet isyanı” olarak değerlendirilmiş ve 1929 yılında düzenlenmiştir (Şirin, 2020, s. 165, 168). Alfabenin yeniden düzenlendiği bu dönemde Saha Türkçesinin imlası hakkında bir takım tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Saha Türkçesinin imlası hakkında, P. A. Oyunskiy vd. Saha Türkçesinin fonetik özelliklerinin korunması gerektiğini savunurken, G. B. Baişev (Altan Sarın) vd. Saha Türkçesinin morfolojik özelliklerinin korunması gerektiğini savunmaktaydı (Vasileva ve ark.,

2016, s. 69). Saha edebî dilinin oluşumu olarak kabul edilen 1930’lu yıllarda Yakutistan’da Saha Türkçesinin imlasının ele alındığı toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir. Konferanslar sonucunda Saha Türkçesinin imla kurallarının derlenmesi, incelenmesi ve imla sözlüğünün oluşturulmasının gerekli olduğuna karar verilmiştir (Vasileva, 2013, s. 10-11). 1934-1935 yıllarında Yakut Pedagoji Enstitüsü Dil ve Kültür Enstitüsü çatısı altında Saha Türkçesinin yazımı, grameri ile ilgili sorunlar ele alınmış, çözüm yolları aranmıştır. P. A. Oyunskiy tarafından, S. P. Xaritonov ve G. S. Tarskogo’nun katkılarıyla 1935 yılında hazırlanmış olan *Русско-якутский термино-орфографический словарь (Нууччалыы-сахалыытерминнээх-арпагырааптыһа тылларын кинигэтэ)* “Rusça-Yakutça Terminoloji ve Yazım Sözlüğü” yayımlanmıştır (Killi Yılmaz, 2010, s. 151).

1939 yılında güncel Saha alfabesinin kabul edilmesinden sonra 1940 yılında Dil ve Kültür Enstitüsünün talimatıyla D. K. Sivtsev tarafından “Saha Edebî Dilinin Yazım Kuralları” adlı Saha edebî dilinin ortak yazım kuralları uygulanmaya başlamıştır. Yazım kurallarının son hâli aynı yıl “Saha Dilinin İmla Kılavuzu” adlı kitapçıkta yayımlanmıştır. 1940-1960 yılları arası dönemde alıntı kelimelerin ve farklı telaffuzları olan Sahaca sözcüklerin imlası üzerine tartışmalar yaşanmıştır. 1963 yılında L. N. Xaritonov’un editörlüğünde “Saha Dilinin Yazım Sözlüğü” yayımlanmıştır. Bu sözlük, 1975 yılında yeniden basılmıştır. Rusçadan Sahacaya geçen, özellikle bilim ve teknikle ilgili terimlerin artmasıyla yazım sözlüğünün yeniden basılması ihtiyacı doğmuştur. 1986 yılında başlayan derleme çalışmalarıyla sözlük 39.000 kelimeye kadar genişletilmiştir. 1980’lerin sonlarından itibaren Sahacanın devlet dili statüsüne yükselmesiyle Yakutistan’da dil politikaları ve dil gelişiminde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle 1917 ve sonrasında Sahacaya giren alıntı sözcüklerin yazımı ile ilgili farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Yazım kurallarındaki bu serbestlik, hem alıntı hem de kökeni Sahaca olan sözcüklerin yazımında, telaffuz özelliklerine göre çeşitli yazım varyantlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum yazım kurallarının önemli ölçüde zayıflamasına ve dolayısıyla edebî dil kurallarının bozulmasına yol açmıştır. Bu nedenle, Sahaca yazım sözlüğünün yeni baskısı üzerine çalışılmasına karar verilmiş ve özel bir “Yazım Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon, Sahaca yazım kuralları ve sorunları hakkında Yakutsk Devlet Üniversitesi, Yazarlar Birliği kurulu, *Saxa Sire* “Saha Yeri” gazetesi ve *Çolbon* “Çoban Yıldızı” dergisinin yayın kurulları vb. yerlerde bir dizi toplantı düzenlemiştir. 2002 yılına geldiğinde P. A. Sleptsov’un editörlüğünde 41.500 sözcük içeren yeni “Saha Dilinin Yazım Sözlüğü” yayımlanmıştır. 22 Aralık 2015 tarihinde Saha Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından “Saha Dilinin Yazım ve Noktalama Kuralları Hakkında” kararı onaylanmıştır. 2016 yılında Sahaca imla ve noktalama kurallarının düzenlenmiş haliyle “Saha Dilinin Yazım Sözlüğü”nün

yeni baskısı yayımlanmıştır (Vasileva ve ark., 2016, s. 69-70; Vasileva, 2013, s. 11-14; Vasileva, 2019, s. 12-17; Vasileva, 2022, s. 43-46).

20. yüzyılın başında yayımlanmaya başlayan *Saxa Doyduta (Yakutskiy Kray)* “Saha Ülkesi”, *Saxa Oloĝo (Yakutskaya Jizn)* “Saha Yaşamı” gibi ilk Saha gazeteleri, Sahaca ve Rusça olarak yayımlanmıştır. Bu gazetelerde Sahacanın imlası, alıntı kelimeler olmak üzere, oldukça istikrarlı ve genel olarak fonetik kurallara uygundur. İlk gazetelere kıyasla Sahaca yayımlanan ilk dergi olan *Saxa Sañata* “Sahaların Sesi” (Sidorov, 2013, s. 78) dergisinde yazım kuralları düzensiz bir şekilde uygulanmıştır. Birçok Sahaca sözcüğün yazımında morfolojik kurallar esas alınmış ve sözcüklerin yazımında benzeşmeye (genellikle gerileyici ünsüz benzeşmesi) eğilim olmuştur (Vasileva, 2013, s. 8-9).

“20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ilk Sahaca gazete ve dergiler neşredilmeye başlanmıştır. Süreli yayınların ortaya çıkması Saha dilinin ve edebiyatının da gelişmesini sağlamıştır. Bu yayınlar içerisinde 1926 yılında yayın hayatına başlayan ve günümüzde de yayınlanmaya devam eden Çolbon dergisi önemli bir yer tutmaktadır. Çolbon dergisi yayınlanmaya başladığı ilk yıllardan itibaren sanatsal bir amaç güderek, Saha edebiyatının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Saha edebiyatının önemli isimlerinin eserleri derginin sayfalarında yer almıştır. Dergide: kepseen “hikâye”, sehen “biyografik hikâye”, ostuoruya “masal”, roman “roman”, xohoon “şiiir”, axtı “hatıra”, oçerka “deneme”, çabırğax “tekerleme”, toyuk “doğaçlama şarkı”, oloñxo “destan”, ühüyen “efsane”, dramatiçeskay ayımñular “tiyatro eserleri” vb. türlerde; edebiyat, tarih, arkeoloji, din, kültür, bilim, sanat, spor, tıp vb. konularda yazılmış makalelere yer verilmiştir (Özçetin, Solak Sağlam, 2025, s. 239, 245-246).”

Çolbon dergisinin 1926 tarihli ilk sayısında yayımlanan *Suruyaaççılarga* “Yazarlara” başlıklı bölümde: *“Herhangi bir transkripsiyonda yazılanları ancak dergimizin yılına uygun olması halinde kabul ediyoruz.”* ifadelerinden de ortak bir imlanın olmadığı anlaşılmaktadır.

1. Çolbon Dergisinin İlk Sayısında Yayımlanan Hikâyeler

Yayın hayatına 1926 yılında başlayan Çolbon dergisinin ilk sayısında üç hikâye yayımlanmıştır. Bu hikâyelerden ilki Nikolay Denisoviç Neustroev’in *Balıksıt Bilatıan* “Balıkçı Platon” isimli hikâyesidir. Hikâye 1926 ve 1927 yılında Çolbon dergisinde tefrika edilmiştir.

Nikolay’ın 1920 yılında kaleme aldığı bu hikâye, Yakutistan’ın sık tayga ormanlarıyla kaplı toprakları üzerinde bir ücra gölün kenarında yaşayan ve yaşamını balıkçılıkla uğraşarak sağlayan ihtiyar balıkçı Platon’un zor, meşakkatli hayatını konu edinmektedir (Soysal, 2005, s. 152).

Bir diğer hikâye Anempodist İvanoviç Sofronov (Alampa)'un *Barda (Urukku Oloxton Kepseen)* "Gitti" (Eski Yaşamdan Bir Hikâye) isimli hikâyesidir. *Çolbon* dergisinde farklı mahlaslarla eserleri yayımlanan yazarın bu hikâyesi *Oğo Tulaayax* mahlasıyla yayımlanmıştır. Bu hikâyede ölüm teması işlenmektedir. Hikâye, ölüm döşeğinde olan bir adamın hayatı boyunca yaptığı hataları düşünerek bunlardan pişmanlık duymasını, ölmek üzereyken ve öldükten sonra çevresindeki insanların davranışlarını ve adamın cenazesini ele almaktadır.

İlk sayıda yayımlanan son hikâye Petr İvanoviç Orosin (Xayıkı)'ın *Ürex Bahın Oloğuttan (Revolyutsiya İnnineeği Oloxton Ilullıbit Kepseen)* "Nehrin Yukarısındaki Yaşamdan" (Devrim Öncesi Yaşamdan Alınmış Bir Hikâye) isimli hikâyesidir. Yazarın bu hikâyesi dergide *Xayıkı* mahlasıyla yayımlanmıştır. Hikâye, Yakutistan'da devrim öncesi toplumsal yapının bir eleştirisini sunmaktadır. Bu eleştiri, birlikte büyüyen iki arkadaşın uzun yıllar sonra karşılaşarak geçmiş ve şimdiki yaşamları üzerine yaptıkları sohbet aracılığıyla aktarılmaktadır. Sohbet esnasında, doğum sırasında ölen bir kadın üzerinden yaşadıkları bölgedeki halkın yoksulluğu, eğitimsizliği, bölgede öğretmen, doktor ve ebenin olmaması nedeniyle yaşadıkları zor yaşam koşulları anlatılmaktadır. Ele alınan ölüm olgusunun kaderden ziyade toplumsal yapıdaki eksikliklerden kaynaklandığı, bu eksikliklerin eğitim ve aydınlanma ile giderilebileceği vurgulanmaktadır.

2. Çolbon Dergisinin İlk Sayısında Yayımlanan Hikâyelerde /l/ Sesinin İmlası

Saha Türkçesinde yazıda gösterilen 26 tane ünsüz bulunmaktadır. Bunlar; /b/, /p/, /t/, /ts/, /c/, /ç/, /h/, /x/, /d/, /r/, /z/, /j/, /s/, /ş/, /şç/, /k/, /f/, /g/, /ğ/, /ñ/, /ń/, /l/, /m/, /n/, /v/, /y/ sesleridir. Bunlardan /j/ sesi fonem değeri taşımasına rağmen alfabe gösterilmemektedir. Bu seslerden /f/, /j/, /ş/, /ts/, /şç/, /v/ ve /z/ ünsüzleri sadece yabancı asıllı kelimelerde bulunur (Çolak, 2019, s. 26; Solak Sağlam, 2012, s. 40). Saha Türkçesinde kullanılan bu ünsüzlerin tamamının alfabe karşılığı yoktur. k-ķ, l-ł, y-ý ünsüz çiftlerinin tek işareti vardır. p-b, t-d, ç-c, x-ğ, k-g ünsüzleri ise birincileri tonsuz ikincileri tonlu olmak üzere, ton bakımından birbirlerinin karşılıklarıdır (Kirişçioğlu, 1999, s. 33; Peler, 2024, s. 132).

Bilim ölçütlerine dayanarak hazırlanan Böhtlingk'in alfabeti 1917'de ıslah edilinceye kadar Sahaca metinleri yazıya geçirmek için kullanılan başlıca araç olmuştur. 1917 yılında ise Semyon Andreyeviç Novgorodov tarafından hazırlanan ve *Saxalı suruk-biçik* ismiyle yayımlanan alfabe kullanılmaya başlanmıştır. Novgorodov'un amacı Saha Türkçesinin ses özelliklerinin yazıya aktarılacağı bir alfabe çalışması yapmaktı ve oluşturduğu alfabe Saha Türkçesine ait tüm seslerin karşılığı bulunmaktaydı. Böhtlingk'in alfabetinde kusur olarak görülen noktalardan biri anlam ayırıcı olmadığı halde bazı seslerin alofonlarını içermesidir. (Şirin, 2020, s. 165, 168; Kılıç, 2023, s. 383). Bu seslerden biri /l/ sesidir. Hem Böhtlingk hem de Novgorodov'un alfabelerinde iki

farklı /l/ sesi bulunmaktaydı. Böhtlingk bu sesleri л /l/ ve l /l/, Novgorodov ise l /l/ ve л /l/ işaretleriyle göstermiştir. Bu alfabelerdeki ikinci /l/ sesi, palatal /l/ sesini ifade etmektedir. Hem Böhtlingk hem de Novgorodov'un alfabelerinde iki farklı /l/ sesinin bulunmasının temel sebebi, Saha Türkçesinde telaffuzda farklılaşan /l/ ve /l/ seslerinin varlığıdır.

Saha Türkçesinde /l/ sesinin yanı sıra palatal /l/ sesi bulunmaktadır (Böhtlingk, 1989, s. 124). Saha Türkçesinde /l/ sesinin telaffuzunda dilin ucu üst dişlere, kısmen de diş yuvasına dayanır. Dilin ön-orta kısmı aşağı iner, arka kısmı ise hafifçe yukarı kalkar ve geriye doğru çekilir. Böylece, dil genel olarak bir kaşık şekli alır ve dil ile azı dişleri arasında hava geçişi için aralıklar oluşturur. Bu aralık her iki tarafta olmak zorunda değildir, tek tarafta da oluşabilir (Dyaçkovskiy, 1977, s. 16) Palatal /l/ sesinin telaffuzunda ise dilin ucu da üst dişler ve diş etleri ile birleşir, ancak dilin arka kısmı yukarı kalkmaz, hatta biraz aşağı doğru iner. Dilin arkası düz bir şekle sahiptir. Dil tümüyle öne doğru uzanır gibi görünür, ancak dilin ön-orta kısmının sert damağa doğru yükseldiği gözlenmez (Ubryatova ve ark., 1982, s. 57). Saha Türkçesinde /l/ ve /l/ seslerinin telaffuzları aynı olduğu için konuşmada bu iki sesi ayırt etmek neredeyse imkânsızdır (Dyaçkovskiy, 1977, s. 17).

Çolbon dergisinin ilk sayısında yayımlanan hikâyelerde tespit edilen örnekler: *bilcaa-*, *alcat-*, *dolgulcu-*, *sırit-*, *melces-*, *ıarıy-*, *ilt-*, *aralcıy-*, *alcat-*, *kül-* fiilleri ve *küöl*, *nılhex*, *tüül*, *ıal*, *bult* sözcükleridir. Çalışmada bu örneklerin geçtiği cümleler hikâyelerin yayımlandığı yıldaki şekilleriyle alınmıştır.

Tespit edilen örneklerde /l/ sesinin telaffuz farklılıklarından kaynaklanan imla farklılıkları: /c/ sesinin etkisi, bazı ünlülerin etkisi ve ses olaylarına dayanmaktadır.

2.1. /c/ Sesinin Etkisiyle Görülen İmla Farklılıkları

Palatal /l/ sesi, лч *lç* (льч) *lç*, льд *lc* (льдь) *lc* dizilimlerinde ve bazı sözcüklerin ağızlardaki telaffuzunda görülür. /l/ sesi, /c/ ve /ç/ seslerinden önce kullanıldığında her zaman /l/ şeklindedir (Xaritonov, 1947, s. 49, 64-65; Böhtlingk, 1989, s. 209). Kruger (1962), /l/ sesinin /c/ ve /ç/ seslerinden önce kullanıldığında palatallaştığını, bu yüzden palatal /l/ sesinin kullanılmasına gerek olmadığını söylemektedir (s. 67). Pekarskiy (1945) de /ń/ (/ny/), /d'/ (/dc/) ve /l'¹/ (ly) gibi işaretlere gerek olmadığına ve palatal /l/ sesinin bazen /c/ sesine değiştiğine değinmektedir. Ayrıca, ll' seslerinin çift olarak kullanılmasına gerek olmadığını, yazıda çift ünsüz kullanılmasının sebebinin sesin telaffuzu sırasındaki uzamayı göstermek olduğunu belirtmektedir (s. 11).

Pekarskiy (1945), *bilcaa-* “bir şeyi birinin elinden zorla almak; birinin elinden koparıp almak, zorla almak” vb. anlamları bulunan fiilin *bil'(ly)aa-* ve *bircaa-*

¹ Pekarskiy, palatal /l/ sesi için bu işareti kullanmıştır.

şekillerinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 95). Hem /r/ hem /l/ hem de /ʎ/ sesiyle telaffuzu olduğu anlaşılan bu sözcük, *Çolbon* dergisinin ilk sayısında yayımlanan “Gitti” isimli hikâyede /ʎ/ sesiyle yazılmıştır:

Çoçum buola-buola tüñ-taň buolan tunun bılcahan,... “Biraz zaman geçtikten sonra karanlık olduğunda zar zor nefes alarak...”

...ilin bılcasıhar inniger, araas ciibeni albını oñorbuta,... “Doğu fethedilmeden önce, her türlü fenalığı yapmıştı...”

Pekarskiy (1945), *melces-* “bir şeyi ret ve inkâr etmek, itiraf etmemek; bir şeyi reddetmek” vb. anlamları bulunan fiilin *mel'(ly)es* şeklinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 624). “Nehrin Yukarısındaki Yaşamdan” isimli hikâyede bu fiil /ʎ/ sesiyle yazılmıştır:

...melcespıt kurduk ıb-ıraahınan mendeeriççi körön turara... “inkâr ediyormuş gibi oldukça ağır bir şekilde gözlerini sonuna kadar açarak bakıp duruyor...”

“Değişikliğe uğramak, bozulmak, dağılmak” vb. anlamları bulunan *aralciy-* fiili de (Pekarskiy, 1945, s. 27) “Balıkçı Platon” isimli hikâyede /ʎ/ sesiyle yazılmıştır:

...satu bılıtı saatatar, alamay küñü aralcıtar,... “alçakta süzülen bulutu utandırır, parlak güneşi dağıtır...”

Pekarskiy (1945), *alcat-* “tahrip etmek, koparmak, yırtmak, parça parça etmek, yarmak” vb. anlamları bulunan fiilin aynı zamanda *arcat* şeklinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 14). “Gitti” isimli hikâyede bu fiil /ʎ/ sesiyle yazılmıştır:

Onnooğor xallaan tıala, saña tüspüt kıraha xaarı alcatan ölbüt kihini tahaarbut suolların saba tiben süteren kebiste... “Özellikle gökyüzünden esen rüzgâr yeni yağmış az miktarda karı savurup ölü adamın geçtiği yolları örttü ve kaybetti...”

Dyaçkovskiy (1977), *lc* ve *lç* ünsüzlerinin art arda kullanılmasının etkisiyle bazı sözcüklerde ünsüz benzeşmelerinin meydana geldiğini, bu benzeşmelerde *lc*'nin bazen *ll* olarak telaffuz edildiğini söylemekte, Samsonova ise *lc* yerine *ll* telaffuzunun yalnızca ağızlarda görüldüğünü ve Sahacanın fonetiğine uymadığını belirtmektedir (s. 17, 74).

Dyaçkovskiy'in belirttiği bu telaffuz farkının yazıya yansımaları “Balıkçı Platon” isimli hikâyedeki *alcat-* fiilinin yazımında görmekteyiz:

İççite allattağa buoluo. “İççi² tahrip etmiş olmalı.”

² “Sahip, efendi” anlamına gelen bu sözcük, Saha Türklerinin geleneksel inanışlarında önemli bir yer tutmaktadır. *İççi*, Sahaların inanışlarına göre koruyucu ruhu ifade eder ve tabiat unsurlarının, eşyaların birer *iççisi* vardır. Detaylı bilgi için bkz.: Dilek, İ. (2024). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. TDK. s. 465-466.

Kırcağas tiit annıgar xas da allanan xaalbit tuu sürextere ihilla sıtallar ebit. “Yaşlı karaçamın altında birkaç tane kırılmış sepetin iç tarafı parçalanıp etrafa saçılmıştı.”

Allaxaydaax-aanaydaax sillie tühen, oğonhor xatırık otuutun kötüten icceeri muñnaan erer ebit. “Belalı, acılı fırtına başladığında, yaşlı adam ağaçtan kulübesinin rüzgârla uçup gitmesinden korkuyor imiş.”

H telaffuzu olan diğer bir örnek ise “Balıkçı Platon” hikâyesinde geçen, Pekarskiy’in (1945) *dolgul’(ly)uy-* şeklinin de olduğunu kaydettiği *dolgulcuy-* “titremek, sallanmak, heyecandan vurmak (kalp)” fiilidir (s. 262):

Bu xara tia ottotugar tögürük tumpı küöl kubarıyan, dolgultuyan köstör. “Bu kara ormanın ortasındaki yuvarlak göl donuklaşıyor, dalgalanıyormuş gibi görünüyor.”

Saha Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki *-TI*, *-l* biten fillerden sonra *-lı*, *-li*, *-lu*, *-lü* şeklinde eklenir (Kiriçioğlu, 1999, s. 94-95). “Balıkçı Platon” hikâyesinde *kül-* “gülmek, kahkaha atmak” anlamındaki fiilin (Pekarskiy, 1945, s. 578) görülen geçmiş zaman 2. tekil şahıs ile çekimlenmiş halinde, fiil kökündeki ve ekteki */l/* sesleri, */l/* sesi ile yazılmıştır. Yukarıda değinilen *H* telaffuzu, bu örnekte */ü/* sesinin etkisiyle meydana gelmiştir:

Toğo küllüñ, doğor? “Neye güldün, arkadaş?”

2.2. Bazı Ünlülerin Etkisiyle Görülen İmla Farklılıkları

/l/ sesi yalnızca kalın ünlülerle, */l/* sesi ise ince ünlülerle kullanılmaktadır (Böhtlingk, 1989, s. 177). Palatal */l/* sesi */e/, /i/, /ö/, /ü/, /ie/, /üö/* ünlülerinden önce kullanılmaktadır (Kruger, 1962, s. 67). Saha Türkçesinde *nılbek* “uyluğun önü” sözcüğü *cilbek* şeklinde de kullanılmaktadır (Xaritonov, 1947, s. 81; Solak Sağlam, 2021, s. 336). “Balıkçı Platon” hikâyesinde bu sözcük */l/* sesiyle yazılmıştır:

...ol genne nılbeğitten tayanana baran,... “...sonra dizlerinden destek alarak,...”

Tohti (2011), Eski Uygurcada “düş, rüya” sözcüğünün *tül > çüş* şeklinde değişmesini, */l/* sesinin */ş/* sesine değişme eğiliminden kaynaklandığını söylemektedir. Bazı örneklerde palatal */l/* sesinin ise aslında bazı sözcüklerde */l/* sesinin farklı konumunu ifade ettiğini belirttiğini ve farklı konumlarda bulunan */l/* sesine etki ederek sesin yavaş yavaş */ş/* sesine döndüğünü belirtmektedir (s. 118). Saha Türkçesindeki *tüül* “uyku, rüya” (Pekarskiy, 1928, s. 2887) sözcüğü için Radloff (1882), Türk dillerinde *tüş, töş, tüs, tül* şekilde geçtiğini, Saha Türkçesindeki *tüül* sözcüğünün *tüsüö-* “rüya görmek” fiilinin *tüsüöl* ya da *tüsöl* birleşimi olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Bu düşüncesini, Saha Türkçesinde */l/*, */l/* seslerinin */ş/* sesine değişmesinin nadir olarak görülmesine dayandırmaktadır (s. 78). “Balıkçı Platon” hikâyesinde bu sözcük */l/* sesiyle yazılmıştır:

Körümne, sorox ikki erdiger, sin tüül-bit kurduk billen aahar. “Görmedim, bazen sanki bir rüya gibi görünüp geçer.”

Çolbon dergisinde 1926-1927 yılları arasında tefrika edilen “Balıkçı Platon” hikâyesinin 1926 yılında yayımlanan bölümünde *küöl* “göl” sözcüğü /l/ sesiyle yazılırken, 1927 yılında yayımlanan bölümünde *küöl* şeklinde /l/ sesiyle yazılmıştır:

Küöl, küöl kurduk. “Göl, göl gibi.”

Oğonñor uñuoğun attıgar turan ere, küölü öñöyön körbütüm... “Yaşlı adamın mezarının yanında duruyorken, göle eğilip bakmıştım...”

Bu sözcüklerin /l/ sesinden önce bulunan /i/, /ü/, /üö/ seslerinin etkisiyle /l/ sesiyle telaffuz edildiği anlaşılmaktadır.

2.3. Ses Olayları Neticesinde Görülen İmla Farklılıkları

Hikâyelerde geçen *sırit-*, *ıarıy-* ve *ilt-* fiillerinin aykırılışma ve ünsüz benzeşmesi neticesinde farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. *bult* sözcüğü ise ünsüz benzeşmesi sonucunda farklı şekilde yazılmıştır.

Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri ve çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşması, aykırılışma olarak bilinmektedir (Karaağaç, 2015, s. 63). Pek çok Türk lehçesinde olduğu gibi Saha Türkçesinde de art arda kullanılan benzer seslerde aykırılışma görülebilir (Peler, 2024, s. 136). Saha Türkçesinde aykırılışma olayı, kelimeyi mevcut formundan oldukça farklı bir hale sokarak aykırılışma ses olayına uğramış kelimenin sözlükte bulunmasını zorlaştırmaktadır (Çolak, 2019, s. 54).

Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri ve çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşması, benzeşme olarak bilinmektedir (Karaağaç, 2015, s. 65). Ünsüz benzeşmesi Saha Türkçesinin karakteristik özelliklerindedir (Ubryatova, 1960, s. 99).

Şimdiki (geniş) zaman sıfat-fiilindeki *-(A)r* /r/ sesi, üçüncü çoğul şahıs eki *+LAR* ile çekimlendiğinde /l/ ve /l/ sesi ile benzeşmektedir (Böhtlingk, 1989, s. 209). *sırit-* ve *ıarıy-* fiillerindeki /r/ ~ /l/ seslerinin dönüşümlü olarak kullanılması, şimdiki (geniş) zaman sıfat-fiilindeki ve *sırit-* ve *ıarıy-* fiillerindeki iki /r/ sesi arasındaki aykırılışmanın bir sonucudur ve daha sonra benzeşme yoluyla tüm fiil çekim kalıplarına yayılmıştır: *sırcar* > *sılcar*, *ıarcar* > *ıalcar*. Aynı zamanda, şimdiki (geniş), geçmiş ve gelecek vb. zamanda birinci tekil şahıs ile çekimlendiğinde de aykırılışma olayı görülmektedir: *sılcabın*, *sılcıbitim*, *sılcağım*; *ıalcabın*, *ıalcıbitim*, *ıalcıağım* (Dyaçkovskiy, 1977, s. 168; Ubryatova ve ark., 1982, s. 93). *sırit-* fiili, geçmiş zaman sıfat-fiili *-Bl* ve şimdiki (geniş) zaman sıfat-fiili *-(A)n* ile çekimlendiğinde *rt* > *lc* aykırılışması görülmektedir: *sılcannar*, *sılcıbit* (Çolak, 2019, s. 55).

sırit- fiilinin Amga ağızında *sılcar*, *hılcar*, *sıçcar*/*hıçcar*, *sıccar*/*hıccar*, *sılçar*/*hılçar*, *sıllar*/*hıllar* şeklinde telaffuz edildiğini duymak mümkündür. Bu

örneklerde olduğu gibi *sırit-* fiili bazen önceki ünsüzle benzeşerek *sıccar* şeklini, bazen de sonraki ünsüzle benzeşerek *sıllar* şeklini alabilir (Ubryatova, 1960, s. 100).

Pekarskiy (1927), *sırit-* “yürümek, hareket etmek; dolaşmak” vb. anlamları bulunan fiilin *sırcar*, *sılcar* (*sıld’(dy)ar*) ve *sıl’(ly)ar* şekillerinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 2489). Bu fiil, “Balıkçı Platon” isimli hikâyede aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

...*xaağırğaan sañarar xopto kulım ustan kılabaya sıccar*. “gaklayan bir martı uzaktan parıldayarak dolaşıyor.”

...*sıl bahıgar-atağar xara tıam bullum ekkirete sıccan, aahara buoluo duo?* “...yılım başından sonuna kadar kara ormandaki avımın peşinden koşup dolaşırken kaybolacak mıyım?”

E, tıağa saalana sırcabın, xara tıa bayanaya tıgu eme collooro dien. “Şey, kara orman Bayanay’ını memnun etmek için ormana silahla avlanmaya gidiyorum, dedi.”

“Gitti” isimli hikâyedeki örnekler aşağıdaki gibidir:

Xaytax kihi ölüör-çebdik sılcın tıgu gımmıta, tıgu sañarbita, xaytax oğı buolan ulaappıta oyox ilan oğı törötön ial buolbuta. “Nasıl bir adam olarak ölüyor, sağlıklıyken neler yaptı, neler düşündü, nasıl bir çocuk olup büyüdü, evlendi, çocuk sahibi olup ailesi oldu.”

Ook-sie! Otto-doyduga sıhatık daa tuttan sılcıbut ebıppın. “Ah! Orta dünyada yanlış şeyler yaparak dolaşmışım.”

“Nehrin Yukarısındaki Yaşamdan” isimli hikâyedeki örnekler ise şunlardır:

Ağıyax ağay sıllaagıga, ürex bahıgar taxxa sıccammım,... “Birkaç yıl önce, nehrin yukarısına doğru gidiyordum...”

Ölbütün uonna beyete da sıccar bıhıtın soñuya-soñuya bu kurduk kepseexteete. “Bana onun ölümünü ve kendisinin de ne halde dolaştığını anlattı.”

Farklı telaffuzlarından dolayı birtakım ses değişimlerine uğrayan *sırit-* fiilinin hikâyelerdeki *sılcar* ve *sırcar* biçimi aykırılışma ses olayından kaynaklanmaktadır ve ünsüz benzeşmesi sonucunda *sıccar*, *sıccan* biçimlerini almıştır.

Pekarskiy (1945), *ıarıy-* “hastalanmak, hasta düşmek” vb. anlamları bulunan fiilin *ıalcar*, *ıal’(ly)ar* ve *ıarcar* şekillerinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 404). Bu fiil “Balıkçı Platon” isimli hikâyede aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

Kınileri kördöxpüne süreğim ıaccar, kutum-sürüm tehiikkir buollağa ühü. “Onları gördüğümde, yüreğim acıyor, sanki ruhum parçalanıyor gibi oldu.”

Balıksıt öydönön körbüte, töbötö tuox da salañnik ıaccıbut,... “Balıkçının aklı başına geldi, şiddetli bir baş ağrısı vardı,...”

“*Kör, uaccıppın ee*” *dii sanaata oğóñnor, oronugar xat sítan baran*. “Yaşlı adam yatağına yeniden yatmaya doğru giderken “İşte, ben hastayım” diye düşündü.”

sırt- fiilinde olduğu gibi *ıarıy-* fiili de önce aykırılışma ses olayına uğramış daha sonra ünsüz benzeşmesine maruz kalmıştır.

ıal “avlu, ev, mesken, halklı veya eşyalı ev, münferit aile, ev bark, ahalden biri, ahali; komşu” anlamları bulunan sözcük (Pekarskiy, 1945, s. 402) ünsüz benzeşmesine maruz kalmıştır. “Balıkçı Platon” hikâyesinde aşağıdaki örnekte görülmektedir:

-*Olorobun üçügeydik, bult suox,- dien baran oğóñnor, uaccıtı abaahı körbüť kihı bıhıtınan, iedes bierde*. “İyiyim, avlanmıyorum, diyen yaşlı adam sanki misafirden nefret ediyormuş gibi yüzünü çevirdi.”

Pekarskiy (1945), *ilt-* “götürmek, bir tarafa götürmek, peşine takıp götürmek” vb. anlamları bulunan fiilin *ılcer, il'(ly)er; elt, el'(ly)er* şekillerinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 445). Saha Türkçesinde *rk, lk, lt, mp, ñk* ünsüz çiftleri genellikle tek heceli fiil köklerinde bulunur (Dyaçkovskiy, 1977, s. 147). Pakendorf (2007), *ilce* sözcüğünün Olenyok bölgesinde yazıldığı şekilde telaffuz edilirken, merkezde ve Suntar bölgesinde *icce*, Verhoyansk bölgesinde ise hem *icce* hem de palatal /l/ sesiyle *ille* şeklinde telaffuz edildiğini belirtmektedir (s. 301). *ilt-* fiili aykırılışma sonucu *ilce*, ünsüz benzeşmesi sonucu *icce* şeklini almıştır. “Balıkçı Platon” isimli hikâyede aşağıdaki örnekte görülmektedir:

...*emeexsin oğóñnoru, ikki akımalıtın sulbu tahıyan ılan, tüñ-tañ ıtıyan, xanna ere kötüten icce barda*. “...yaşlı kadın, yaşlı adamı iki omzundan hızlıca çekip aldı, belli belirsiz ağlayarak, bir yere doğru uçar gibi gitti.”

Pekarskiy (1945), *bult* “avcılık, balıkçılık” anlamına gelen sözcüğün *bullum, bulla, bultara* şekillerinin de olduğunu kaydetmiştir (s. 133).

Amga ağzında *bult* sözcüğü *but* olarak da telaffuz edilmektedir (Ubryatova, 1960, s. 88). İki ya da daha fazla telaffuz varyantı olan Sahaca kökenli sözcükler için, yazım birliği ilkesi sözcüğün morfolojik yapısının yazıda kullanılmasıyla sağlanır. Sözcüğün canlı morfolojik yapısına uyan telaffuz varyantı kabul edilir. Örneğin: *bult* ve *but* telaffuzları olan sözcük, *bult* şeklinde yazılır (Vasileva, 2022, s. 36).

Böhtlingk (1989), /l/ sesinden sonra /c/ ve /ç/ sesleri kullanıldığında, bu sesin kalın ünlülerle de kullanılabileceğini ve *buld* olarak kaydettiği sözcüğün *bulçcut* olacağını söylemektedir (s. 177). Diğer araştırmacılar ise bu sözcüğün *bult +çut* > *bulçcut* “avcı” şeklinde türetildiğinde /l/ sesinden önce kullanılan /ç/ sesinin etkisiyle *bulçcut* olarak telaffuz edildiğini ifade etmektedir (Xaritonov, 1947, s. 63-64; Ubryatova, 1960, s. 110; Kruger, 1962, s. 68).

Sözcük, gerileyici ünsüz benzeşmesi neticesinde *bulçcut* > *buççut* şeklini alabilmektedir (Dyaçkovskiy, 1977, s. 17). Ubryatova (1960), /l/ sesinin /c/ veya

/ç/ sesleriyle benzeşmesini –*St*/*hIt* ekinin /l/ ile biten köklere eklendiğinde meydana geldiğini belirtmektedir. Ayrıca, Saha Türkçesindeki –*St* ekinin Eski Türkçedeki –*çI* ekine karşılık geldiğini ifade ederek, bu ses olayının yalnızca /l/ sesinin /c/ ya da /ç/ sesi ile benzeşmesinden değil, /l/ sesinin etkisiyle Eski Türkçedeki haliyle /ç/ sesinin geri kazanılmasından, ardından da /c/ sesine tonlulaşmasından kaynaklandığını söylemektedir. *Bulçut* sözcüğünde, ekin geri kazandırılan ünsüzünün tonlulaşmadığını, çünkü sözcüğün sonundaki *lt* ünsüz çiftindeki /t/ sesinin düştüğüne dikkat çekmektedir (s. 110-111). Sonunda /l/ bulunan sözcüklere +*TAr* eki eklendiğinde *lt* > *ll* benzeşmesi meydana gelmektedir (Dyaçkovskiy, 1977, s. 67).

Saha Türkçesinde /t/ sesi –*rt* ya da –*lt* ile biten sözcüklere ek getirildiğinde /d/ sesine tonlulaşır: *bult* + *a* > *bulda*. (Dyaçkovskiy, 1977, s. 162). Räsänen, Saha Türkçesinde bazı sözcük köklerinde bulunan *ld*, *lt* ünsüz çiftlerinde /d/ ve /t/ seslerinin düştüğünü belirtmektedir (Dyaçkovskiy, 1977, s. 211). Dyaçkovskiy (1977), Saha Türkçesinde sözcük içindeki ünsüz çiftlerinden *ll* ünsüz çiftinin, *ld* ünsüz çiftine dayandığını ifade etmektedir (s. 56). Böhtlingk (1989), *bult* sözcüğünü *buld* olarak, *bultaa*- fiilini ise *bultta*- olarak kaydetmiştir (s. 607). Bu bize, sözcüğün /d/ sesiyle de telaffuzunun olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Dyaçkovskiy’in değindiği *ld* > *ll* benzeşmesinin de sözcüğün /d/ ile kullanılan şeklienden kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmektedir.

“Balıkçı Platon” hikâyesinde /l/ sesiyle yazılan ve ek alan *bult* sözcüğünün sonundaki /t/ sesi tonlulaşmış, *ld* > *ll* benzeşmesi meydana gelmiştir:

...*sıl bahıgar-atağar xara tiam bullum ekkirete siccan, aahara buoluo duo?*
“...yılın başından sonuna kadar kara ormandaki avımın peşinden koşup dolaşırken kaybolacak mıyım?”

Üleni *kıybat buoltum tuxarı naar bullu batıspıtım*. “Çalışamayacak hale gelinceye kadar daima avlandım.”

Bu bağlamda, Saha Türkçesinin morfolojik kurallarına göre yukarıdaki iki örneğin de *bullum* > *buldum*, *bullu* > *buldu* şeklinde yazılması gerekirdi. “Balıkçı Platon” hikâyesinin *Çolbon* dergisinde 2000 ve 2015 yıllarındaki yayımlarında da bu şekilde yazılmıştır.

Sonuç

Saha Türkçesinde kullanılan imla ve noktalama kuralları günümüzdeki şeklini alana kadar pek çok aşamadan geçmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında kullanılan alfabelerin değişmesi, oluşturulan alfabelerdeki amaçların farklılaşması canlı bir varlık olan dili ve dolayısıyla imlayı da etkilemiştir. Bu durum beraberinde birçok tartışmayı getirmiştir. Kimi araştırmacılar Saha Türkçesinin fonetik özelliklerinin korunmasının kimileri de morfolojik özelliklerinin korunmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Saha Türkçesinin imlası hakkında yapılan bilimsel toplantılarda ve çalışmalarda bu iki görüşe göre

çözüm önerileri aranmıştır. Farklı araştırmacılar tarafından Saha Türkçesinin yazım ve imla sözlükleri hazırlanmıştır. İmla üzerine yapılan bu çalışmalar 2015 yılında Saha Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından alınan bir kararla sonuca varmıştır.

Fikir ayrılıklarının olduğu bu süreç içerisinde gerek gazete ve dergilerin gerekse edebî eserlerin yazarları ve hatta bazen aynı yazarlar farklı imlalar kullanmıştır. Bu imla farklılıklarının nedeni temelde telaffuzla ilgilidir. Saha Türkçesinin ağızlarında ya da farklı bölgelerinde bir kelimenin farklı telaffuzları olması, imla kuralları hakkında ortak bir karara varılamaması gibi sorunlar farklı imla şekillerini beraberinde getirmiştir.

Çalışmamızın konusu olan /l/ sesi, Böhtlingk ve Novgorodov'un alfabelerinde /l/ ve /ʎ/ şeklindedir. Normal /l/ sesinden farklı olarak palatal /ʎ/ sesi olarak ifade edilen ses, Saha Türkçesinde telaffuzda farklılaşan iki farklı /l/ sesinin olmasından kaynaklanmaktadır. Konu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında /ʎ/ sesinin neden kullanıldığına dair bilgiler üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan biri /l/ sesinden sonra kullanılan /c/ ve /ç/ seslerinin telaffuza etkisi, diğeri /l/ sesinin bazı ünlülerden sonra kullanılması ve son olarak gerçekleşmiş olan bazı ses olaylarının etkisidir.

Saha Türkçesinde /l/ sesini içeren bazı sözcüklerin imlasında görülen farklılıkların temel sebebi bu sesin telaffuzu ile ilgilidir. Saha Türkçesinin fonetik ya da morfolojik kuralları göz önüne alındığında /l/ sesini içeren sözcüklerdeki imla farklılığı, bu sözcüklerin nasıl telaffuz edildiği, telaffuzu esnasında nasıl duyulduğu ile ilgilidir.

Çalışmada, Çolbon dergisinin 1926 tarihli ilk sayısında yayımlanan “Balıkçı Platon”, “Gitti” ve “Nehrin Yukarısındaki Yaşamdan” isimli hikâyelerde tespit edilen örneklerden *bilcaa-*, *alcat-*, *dolgulcu-*, *melces-*, *aralcıy- alcat-*, fiilleri /l/ sesinden sonra kullanılan /c/ sesinin etkisiyle; *sırt-*, *ıarıy-*, *ilt-* fiilleri ve *ıal* ve *bult* sözcükleri uğradıkları ses olayları neticesinde /c/ ve /ç/ seslerinin etkisiyle; *kül-* fiili ve *küöl*, *nilbex*, *tüül* sözcükleri ise /l/ sesinden önce kullanılan /i/, /ü/, /üö/ seslerinin etkisiyle /ʎ/ sesiyle yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

KAYNAKÇA

- Bötlingk, O. N. (1989). *O yazıke yakutov*. (V. İ. Rassadin, Çev.) Nauka.
- Çolak, D. (2019). Saha (Yakut) Türklerinin K11S Debeliye Destanı Üzerine Bir Gramer İncelemesi [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dyaçkovskiy, N. D. (1977). *Zvukovoy Stroy Yakutskogo Yazıka II- Konsonantizm*. Yakutskoe Knijnoe İzdatelstvo.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Kılıç, İ. (2023). Saha (Yakut) Türkçesinin Alfabe Tarihi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 19 (3), 374-386.
- Killi Yılmaz, G. (2010). *Kuzey ve Güneydoğu Sibiry Türklerinin Dil Durumu*. Köksav.
- Kirişçiöğlü, M. Fatih (1999). *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*. TDK.
- Kruger, J. R. (1962). *Yakut Manual*. Indiana University Publications.
- Özçetin, Y., Solak Sağlam, M. (2025). Saha (Yakut) Süreli Yayınları Bağlamında *Çolbon* Dergisi. Y. Özkaya, İ. Arıkan, S. Güzel (Ed.), *Türk Dünyası Araştırmaları: Dil, Kimlik ve Edebiyat* içinde (s. 237-255). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Pakendorf, B. (2007). *Contact In The Prehistory Of The Sakha (Yakuts): Linguistic And Genetic Perspectives*. LOT. Utrecht.
- Pekarskiy, E. K. (1927). *Slovar Yakustkogo Yazıka Tom III.*, İzdanie Akademii Nauk Soyuza Sovetskix Sotsialistiçeskix Respublik.
- Pekarskiy, E. K. (1928). *Slovar Yakustkogo Yazıka Tom III.*, İzdanie Akademii Nauk Soyuza Sovetskix Sotsialistiçeskix Respublik.
- Pekarskiy, E.K. (1945). *Yakut Dili Sözlüğü*. Ebüzziya Matbaası.
- Peler, Gökçe Yükselen (2024). Saha (Yakut) Türkçesi. G. Y. Peler, F. Çelik (Ed.), *Sibiry Türkçesi* içinde (s. 119-190). Post Yayınları.
- Radloff, W. (1882). *Phonetik der nördlichen Türksprachen*. Leipzig.
- Sidorov, O. G. (2013). Periodiçeskaya peçati v kulture etnosa, *Vestnik Leningradskogo Gosudarstvennogo Universiteta İmeni A. S. Puşkina*, 4 (1), 71-80.
- Solak Sağlam, M. (2012). Yakut (Saha) Masalları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Dizin) [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Solak Sağlam, M. (2021). Њ (Ny) Sesinin Saha (Yakut) Türkçesindeki Kullanımı. *Türkiyat Mecmuası*, 31(1), 323-340.
- Soysal, H. H. (2005). Nikolay Denisoviç Neustroev 1895-1929. *Türkbilig*, 6(9), 149-154.
- Şirin, Hatice (2020). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Bilge Kültür Sanat.
- Tohti, L. (2011, 4-6 Haziran). The Traces of The Diachronic Sound Chance og L to Š Old Uyğur [Bildiri Sunumu]. Beşbalıklı Şingko Şeli Tutung Anısına Uluslararası Eski Uyğurca Çalıştayı, Ankara, Türkiye.
- Ubryatova, E. İ. (1960). *Opit sravnitel'nogo fonetiçeskix osobennostey yazıkanaseleniye rayonov Yakutskoy ASSR*. Akademi Nauk SSSR.
- Ubryatova, E. İ., vd. (1982). *Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka*. Akademiya Nauk SSSR.

- Vasileva, N. M. (2013). O Sovremennom Sostoyanii Orfografirovaniya Zaimstvovannix Slova v Yakutskom Yazıke (Po Materialam Respublikanskix Gazet). *Filologičeskie Nauki. Boproı Teorii i Praktiki*, 8 (26), 38-41.
- Vasileva, N. M. (2019). Kodifikatsiya Orfografičeskih Norm Yakutskogo Literaturnogo Yazıka. *Naučnyy Dialog*, 12, C. 9-20.
- Vasileva, N. M. (2022). Orfografičeskie Slovı Yakutskogo Yazıka: Stanovlenie i Sovremennoe Sostoyanie. *Voproı Leksikografii*, (24), 30-50.
- Vasileva, N. M., Danilova, N. İ., Nelunov, A. G. ve Popova, N. İ. (2016). Yakuskaya Orfografiya v Novoy Redaktsii. *Severo-Vostočnyy Gumanitarnyy Vestnik*, 1 (14). 68-74.
- Xaritonov, L. N. (1947). *Sovremennyy Yakutskiy Yazık: Fonetika i Morfoloģiya*, Gosizdat YASSR.

EXTENDED SUMMARY

The Sakha (Yakut) Turkic language has undergone numerous alphabet changes throughout its history. The first alphabet studies were largely created as a result of missionary activities. In subsequent years, alphabets reflecting the phonetic characteristics of Sakha (Yakut) Turkic were created; one of the most important the Böhtlingk alphabet. Another significant work in the alphabet history of the Sakha (Yakut) Turks is the alphabet created by Novgorodov. The alphabets of Böhtlingk and Novgorodov are noteworthy for reflecting the phonetic characteristics of the Sakha (Yakut) Turkic language. This approach has been deemed incorrect by some researchers, who have argued that attention should be paid not only to phonetic features but also to morphological features. In addition to these discussions, the presence of spelling differences in newspapers, magazines, and other literary genres written in Sakha (Yakut) Turkish, such as a word being written in different ways, has brought the need for further research on the subject to the forefront. During this period, a series of scientific meetings and conferences were organized, particularly focusing on the orthography of the Sakha (Yakut) Turkic language. These meetings addressed issues related to the grammar and orthography of the Sakha (Yakut) Turkic language. Following these meetings, orthographic dictionaries of Sakha (Yakut) Turkic were compiled by various researchers, most notably P. A. Oyunskiy.

Even after the adoption of the current Sakha (Yakut) alphabet in 1939, work on orthography continued. The work titled “Sakha Language Orthography Dictionary,” published in 1963, has been expanded and reprinted multiple times. One reason for the dictionary being printed multiple times is the influence of Russian on the Sakha (Yakut) Turkic language and the words that entered the language as a result of this influence. For this reason, it has been reprinted with an increased number of words in the orthography dictionary in certain years. Disagreements regarding the spelling and punctuation of the Saha (Yakut) Turkish language were resolved by the decision titled “Rules on the Orthography and Punctuation of the Sakha Language,” which came into effect in 2015.

From the first quarter of the 20th century onwards, the first Sakha (Yakut) newspapers and magazines began to be published. Among these publications, the

Cholbon magazine, which began publication in 1926 and continues to be published today, holds an important place. *Cholbon* magazine is a very rich magazine in terms of content. This magazine has published numerous works on literature, history, archaeology, religion, culture, art, sports, and medicine, as well as stories, fairy tales, novels, poetry, memoirs, essays, rhymes, epics, legends, and dramatic works. The orthography in this magazine is also inconsistent. The first issue of *Cholbon* magazine addressed this issue and stated that works with different transcriptions would not be accepted.

Three stories were published in the first issue of *Cholbon* magazine. One of them is Nikolay Denisovich Neustroev's *Balıksıt Bilatan* "The Fisherman Platon", Anempodist Ivanovich Sofronov (Alampa)'s *Barda* "He Left", and Petr Ivanovich Orosin (Xayıkı)'s *Ürex Bahın Oloğuttan* "From Life Upstream on the River". Considering the year the magazine was published, it should be noted that a common orthography had not yet been established. Our study examines the orthography of stories published in the first issue of *Cholbon* magazine in 1926. Upon examining the stories, certain orthographic differences stand out. One of these differences concerns the orthography of the /l/ sound. In some words, the palatal /l/ sound has been observed to be used instead of the /l/ sound. The aim of our study is to identify the reasons for this difference. The presence of the distinct /l/ and /l/ sounds in the pronunciation of Saha Turkish is reflected in the written language and orthography. When the words identified in our article are evaluated and studies on the subject are taken into account, the difference in the spelling of the /l/ sound is fundamentally based on the pronunciation of this sound. The differences in orthography can be grouped under three headings: 1. The effect of the sounds /c/ and /ç/ used after the sound /l/ on pronunciation. 2. The effect of the sound /l/ used after certain vowels on pronunciation. 3. Differences caused by the effects of sound changes. In this study, the examples identified in the stories *Balıksıt Bilatan* "The Fisherman Platon", *Barda* "He Left", *Ürex Bahın Oloğuttan* "From Life Upstream on the River" published in the first issue of *Cholbon* magazine in 1926 show that the verbs *bılcaa-*, *alcat-*, *dolgulcu-*, *melces-*, *aralcı-* *alcat-*, The verbs *sırit-*, *ıarı-*, *ilt-* and the words *ıal* and *bult* are written with the sound /l/ due to the effects of the sounds /c/ and /ç/ as a result of the sound changes they underwent. The verb *kül-* and the words *küöl*, *ıılbex*, *tüül* are written with the sound /l/ due to the effects of the sounds /i/, /ü/, /üö/ used before the sound /l/.